

Ефективність пенсійної системи в Україні

» «Вісник» пропонує ознайомитися з дослідженням кандидата економічних наук, завідувача відділу соціально-економічних проблем праці Інституту економіки та прогнозування НАН України Вікторії БЛИЗНЮК та завідувача сектору проблем людського розвитку відділу соціальної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України Любові ЯЦЕНКО, яке присвячене проблемам пенсійного забезпечення в Україні. У статті вивчені індикатори, що характеризують ефективність пенсійної системи, та обґрунтовані напрями мінімізації соціальних ризиків у контексті реалізації принципу соціальної справедливості.

Одним із основних завдань соціально-економічної політики держави є забезпечення ефективного функціонування системи пенсійного забезпечення. Працездатне населення має бути впевненим у тому, що при досягненні пенсійного віку, рівень пенсійних виплат буде достатнім для підтримки гідного рівня життя. Демографічна ситуація в Україні характеризується досить низьким рівнем народжуваності і високими показниками старіння населення, що призводить до зміщення в співвідношенні осіб працездатного віку і пенсіонерів на користь останніх, тобто збільшується навантаження осіб пенсійного віку на потенційних платників внесків. З іншого боку, фінансові можливості пенсійної системи послаблюються під впливом дії чинників, пов'язаних з поширенням несприятливих тенденцій в економічній сфері. В таких умовах питання забезпечення ефективного функціонування пенсійної системи є надзвичайно важливим.

Проблемам розвитку та функціонування пенсійної системи присвячені дослідження Е. Лібанової, О. Зарудного, Б. Зайчука, І. Гнибіденка, Л. Ткаченко, В. Толуб'яка, О. Макарової, І. Гринчишина та ін. Тривалий період суспільних трансформацій не створив сприятливих умов для подолання кризи пенсійної системи, тому питання вивчення особливостей функціонування сучасної пенсійної системи України та пошуку шляхів підвищення її ефективності в контексті реалізації принципу соціальної справедливості на шляху побудови соціальної держави залишається актуальним.

Система пенсійного страхування є одним з базових інститутів забезпечення соціального захисту, що має на меті обмежити згубний вплив несприятливих подій у житті людини, забезпечити й підтримати певний рівень матеріального добробуту громадян при

втраті працездатності за віком, у зв'язку з інвалідністю чи в разі втрати годувальника. Пенсійне забезпечення – важлива складова життєдіяльності суспільства й соціальної політики держави. Фахівці Світового банку наголошують, що основними цілями пенсійної системи є забезпечення осіб похилого віку адекватним, реальним, сталим та надійним доходом у старості. Адекватність доходу вимірюється абсолютними відносними характеристиками, тобто зменшенням масштабів бідності та належним заміщенням пенсією заробітної плати; реальність – характеризується фінансовими можливостями платників податків і суспільства; сталість – означає фінансову послідовність пенсійної програми в поточному та в майбутньому періоді; надійність – спроможність протистояти викликам, спричиненим економічними, демографічними, соціальними та політичними ризиками. Розміри пенсій відображають зрілість суспільних відносин, реальне втілення положень Конституції України щодо побудови соціальної держави та реалізації її ключового принципу, що є загально визнаною цінністю сучасного демократичного суспільства.

Як категорія «соціальна справедливість» енциклопедією державного управління в економічному аспекті визначається як рівність соціальних прав кожної особистості (рівність можливостей, користування перевагами), відповідність величини доходу людини витратам праці та капіталу, захист соціально-економічних прав і свобод громадян та соціальний захист непрацездатних і малозабезпечених категорій населення. Таким чином, поняття соціальної справедливості передбачає необхідність досягнення рівності, як рівність доступу, прав та можливостей усіх членів суспільства до суспільних благ, що сприяє розвитку

соціуму та забезпечує інтеграцію та гідне існування членів суспільства. Політика реалізації принципу соціальної справедливості по відношенню до осіб пенсійного віку також має включати і заходи щодо їх соціальної адаптації, яка запобігатиме соціальному їх виключенню як за економічною, так і соціальною ознаками.

Займаючи центральне місце в системі соціально-моральних цінностей, соціальна справедливість виступає фундаментальним критерієм оцінки діяльності суспільства щодо забезпечення та захисту громадянських і економічних прав його членів. Реалізація соціальної справедливості передбачає гарантування кожному громадянину суспільства певного рівня особистих прав і свобод, виключення дискримінації за національною, територіальною, расовою, гендерною, віковою чи іншими ознаками. І навпаки, її порушення призводить до загострення протиріч стосовно життєво важливих інтересів та потреб суспільства, які стають причинами посилення соціальної напруженості в суспільстві.

Реалізація принципу соціальної справедливості є надзвичайно важливою у сфері пенсійного забезпечення, оскільки торкається значної частини населення країни. Від фінансової спроможності пенсійної системи в Україні безпосередньо залежить добробут 12,3 млн осіб – близько 30% населення нашої країни.

В Україні створені законодавчі та інституційні підвалини системи державного регулювання пенсійного страхування, що базуються на положеннях Конституції України, Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Закону України «Про пенсійне забезпечення», Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», а також інших законів та нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері пенсійного забезпечення.

Пенсійною реформою в Україні, що розпочалася у 2004 р., передбачено побудову трирівневої пенсійної системи, яка ще й досі не має передбаченого вигляду. Так повноцінно, але неефективно, про що постійно наголошують фахівці і відчувають на собі самі пенсіонери, функціонує солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, та її третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення. Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування ще не запроваджена.

Структура системи пенсійного забезпечення, суб'єкти, механізми функціонування системи

загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та її принципи визначає Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Принципи, проголошені цим законом, лежать в площині забезпечення соціальної справедливості, наприклад:

- принцип зацікавленості кожної працездатної особи у власному матеріальному забезпеченні після виходу на пенсію;
- принцип рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат та виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- принцип диференціації розмірів пенсій залежно від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати (доходу);
- принцип солідарності та субсидування в солідарній системі;
- гласності, прозорості та доступності діяльності Пенсійного фонду;
- принцип цільового та ефективного використання коштів загальнообов'язкового пенсійного страхування.

Проголошені трансформації пенсійної системи спрямовані на підвищення її ефективності, що є необхідною умовою для скорочення бідності та вирівнювання доходів населення, нейтралізації економічних, політичних і соціально-демографічних ризиків, з якими стикається пенсійна система. В цьому контексті основним завданнями є побудова пенсійної системи, здатної забезпечити її фінансову стабільність; підвищення рівня життя пенсіонерів; забезпечити отримання гарантованого доходу після завершення трудової діяльності, пропорційного заробітку та трудовому стажу; захист доходів пенсіонерів від інфляційних сплесків; повернення довіри до пенсійної системи. На наш погляд, модернізація пенсійної системи має базуватися на таких основних стовпах, як-от: справедливість, що характеризуватиметься справедливістю процедури нарахування пенсій; прозорість – прозора та зрозуміла законодавча база пенсійної системи, збалансованості та ефективності, що характеризуватиметься бездотаційністю Пенсійного фонду та гідним забезпеченням пенсіонерів.

На жаль, незважаючи на важливість реформування і створення адекватної ринковим умовам систе- ➔

Наукова аналітика

→ ми пенсійного забезпечення, зусилля держави, спрямовані на це більш ніж десятиріччя, очікуваних результатів не дали. Надходження Пенсійного фонду України (ПФУ), що реалізує державну політику з питань регулювання та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, нині практично на третину забезпечуються дотаціями з державного бюджету, які у 2015 р. склали 6 3052,3 млн грн (загальна сума доходів ПФУ у тому ж році склала 237 307,9 млн грн). При цьому зберігається дефіцит коштів ПФУ, що у 2015 р. склав 31 759 млн грн. Основними причинами дефіциту є комплекс чинників економічного, демографічного, управлінського та регуляторного характеру. Основними серед них є несприятлива ситуація в економіці країни та наявність у її структурі масштабного тіньового сектору, неефективне функціонування ринку соціально-трудової сфери, наявність складних нерозв'язаних проблем у сфері доходів, постаріння населення та значна чисельність відтоку трудових мігрантів, недосконала система пенсійних внесків тощо. Слід відмітити, що значна втрата власних доходів ПФУ відбулась внаслідок зниження у 2015 р. ставки єдиного соціального внеску з 38% до 22% (недонадходження у 2016 р. склали 96,4 млрд грн). Очевидно, що очікування від бізнесу добровільної легалізації «тіньової» зайнятості і скорочення заборгованості по

платежах до Пенсійного фонду у відповідь не дало позитивних результатів.

Скрутна фінансова ситуація, що склалась внаслідок несприятливого впливу чинників соціально-економічного та демографічного характеру протягом тривалого періоду, не дозволяє ПФУ належним чином виконувати покладену на нього соціальну функцію. Про це свідчать критерії економічної ефективності пенсійної системи.

Одним із таких показників є коефіцієнт заміщення в системі обов'язкового пенсійного забезпечення, що визначається як співвідношення середньої пенсії та заробітної плати і характеризує рівень життя пенсіонерів щодо середнього рівня життя працюючого і, відповідно, є мірилом міжпоколінного соціального здоров'я суспільства. Мінімальний розмір коефіцієнта заміщення, рекомендований Міжнародною організацією праці, дорівнює 40%. Зниження цього показника до 20% вважається порушенням пенсійних прав громадян. За роки реформування пенсійної системи в Україні максимального значення цей коефіцієнт набув у 2009 р. (49%), після чого з незначними коливаннями відбувалось зниження показника, і у 2016 р. його розмір наблизився до рівня 2004 р. та становив 32,8% (див. Таблицю 1), що демонструє низький рівень доходності пенсіонерів та падіння рівня їхнього добробуту в останні кризові роки.

Динаміка розміру середньомісячної пенсії, індексу реальної пенсії та коефіцієнта заміщення пенсій в Україні за період 2004–2016 рр. (на початок року)

Таблиця 1

Рік	Середній розмір призначеної місячної пенсії, грн	Індекс реальної пенсії за віком, %	Коефіцієнт заміщення пенсій, %
2004	182,2	126,7	30,9
2005	316,2	148,4	39,2
2006	406,8	117	39,1
2007	478,4	106,6	35,4
2008	776,0	129,7	43,0
2009	934,3	97,8	49,0
2010	1 032,6	99	46,1
2011	1 151,9	102,9	43,7
2012	1 253,3	106,7	41,4
2013	1 470,7	117,2	45,0
2014	1 526,1	103,4	43,9
2015	1 581,5	82,8	37,7
2016	1 699,5	75,0	32,8

Джерело: Складено за даними Державної служби статистики України

Динаміка коефіцієнтів економічної ефективності пенсійної системи України

Таблиця 2

Рік	Коефіцієнт системної залежності	Коефіцієнт підтримки	Співвідношення чисельності застрахованих та економічно-активного населення
2004	0,7069	1,4146	0,7612
2005	0,6801	1,4703	0,7585
2006	0,6777	1,4755	0,7597
2007	0,6667	1,5000	0,7571
2008	0,6589	1,5176	0,7546
2009	0,6810	1,4685	0,7585
2010	0,7154	1,3979	0,7993
2011	0,7144	1,3998	0,7945
2012	0,7175	1,3937	0,7913
2013	0,7062	1,4160	0,7875
2014	0,7488	1,3355	0,8182
2015	0,7387	1,3537	0,8012
2016	0,7555	1,3237	0,7853

Джерело: Складено за даними Державної служби статистики України

В умовах інфляційних сплесків значення коефіцієнта заміщення значною мірою залежить від співвідношення індексації пенсій та заробітної плати. Слід відмітити, що розрахунок коефіцієнта заміщення здійснено на основі статистичних даних, що враховують лише офіційну заробітну плату. Враховуючи високий рівень тінізації в сфері зайнятості, можна стверджувати, що реальне значення показника є значно нижчим. Така ситуація загострює проблеми щодо наповнюваності бюджету ПФУ, збільшення навантаження на державний бюджет та ускладнює реалізацію завдань, пов'язаних з підвищенням пенсійних виплат населенню.

Індикаторами ефективності пенсійної системи вважаються також *коефіцієнт системної залежності пенсійної системи, коефіцієнт підтримки пенсійної системи та частка середньої чисельності застрахованих осіб від чисельності економічно-активного населення (%)*. Перший з цих показників визначається як відношення фактичної кількості пенсіонерів до кількості працюючих, що сплачують внески. Він показує теоретичне співвідношення між кількістю пенсіонерів та чисельністю платників внесків, тобто навантаження на платників внесків, і тим самим залежність пенсійної системи. Другий показник зворотно пропорційний першому, він є демографічним показником, що характеризує зрілість пенсійної системи. Частка платників внесків в кількості економічно-активного населення відображає як ступінь зайнятості економічно-активного

населення, так і ступінь тінізації, що виступає сьогодні одним із вагомих причин недонаходжень до бюджету ПФУ. Динаміка цих характеристик наведена в **таблиці 2**, значення коефіцієнта залежності коливається в межах 0,66–0,76, коефіцієнт підтримки як зворотній показник змінюється в межах 1,32–1,52, що демонструє значне демографічне навантаження кількості пенсіонерів на платників внесків. При цьому питома вага платників в загальній чисельності економічно-активного населення не перевищує 80%. Слід зазначити, що однією з причин низької активності населення в формуванні майбутньої пенсії є недовіра до пенсійної системи.

Таким чином, окрім економічних чинників суттєвий негативний вплив на пенсійну систему здійснюють демографічні чинники. Сучасні демографічні тенденції в Україні, що характеризуються перевищенням показників смертності над показниками народжуваності, невисоким рівнем середньої тривалості життя населення, зумовлюють зменшення сукупного життєвого потенціалу країни. В країні відбувається інтенсивне зміщення демографічної структури в напрямі постаріння, що негативно позначається на функціонуванні системи пенсійного забезпечення в країні.

Досліджуючи питання ефективності пенсійної системи в контексті реалізації принципу соціальної справедливості, вважається доцільним зупинитись на характеристиках її соціальної ефективності, що розкриває актуальність, раціональність та ефективність

Наукова аналітика

→ функціонування пенсійної системи. Вимір соціальної ефективності лежить в площині рівня добробуту, рівня диференціації та соціальної захищеності.

Слід відмітити, що за міжнародними порівняннями за рівнем життя пенсіонерів у 2015 році, Україна серед 96 країн світу посідала 73-тє місце, демонструючи найгірший показник серед країн Східної Європи. Для порівняння у 2013 р. вона знаходилася на 66-му місці. Серед пострадянських країн гірший результат лише у Молдові – 77 місце. Про це свідчать дані рейтингу Global Age Watch Index. Поряд з найгіршими показниками системи пенсійного забезпечення, за результатами даного індексу, Україна знаходиться серед 12-ти країн з найгіршими показниками стану здоров'я та якості соціального середовища для людей похилого віку: за субіндексом стану здоров'я Україна посідала 77 місце у 2013 р, у 2015 р. вона спустилася до 85 місця, за субіндексом матеріальна забезпеченість – з 39 до 42 місця, що не може бути позитивною.

Найповніше відображають рівень добробуту населення сімейні доходи, основним джерелом яких для пенсіонерів є пенсійні виплати. На жаль, пенсії в Україні сьогодні є найнижчими серед країн європейського простору. Наприклад, середній розмір пенсії в нашій

Питома вага осіб, які у 2015 р. отримували пенсію у розмірі або нижче прожиткового мінімуму, %

країні у 2015 р. становив 52 дол. США, в Болгарії – 140 дол. США, Польщі – 440 дол. США, Франції та Великобританії – 700 дол. США, Німеччині – 1 400 дол. США, Фінляндії – 1 982 дол. США.

Негативним проявом низьких доходів є поширення бідності серед пенсіонерів. Якщо ж брати за абсолютний показник бідності прожитковий мінімум, то, незважаючи на численні спроби держави забезпечити всім особам старше працездатного віку мінімально необхідний розмір виплат, в середньому по країні у 2015 р. 7,7% пенсіонерів отримували пенсію менше встановленого прожиткового мінімуму. В регіональному розмірі їх частка коливається в межах 4–15%, найвищий рівень показника спостерігається в областях Західного регіону, найнижчий – в промислових регіонах та м. Києві (див. Рисунок 1).

Фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи Національної академії наук України розраховується рівень бідності за відносним критерієм. Відносна бідність – це неспроможність забезпечити гідний для населення рівень життя – визначається шляхом порівняння власних можливостей індивіду із можливостями інших членів суспільства в нинішній період або з їхніми власними можливостями

Рисунок 1

Джерело: Складено за даними Державної служби статистики України

ми в минулому. Таким чином, «відносна бідність» – це неможливість через нестачу ресурсів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству у конкретний період часу. За такими оцінками, у 2015 році межа бідності досягла рівня 1 560 грн у середньому на одну особу на місяць, збільшившись порівняно з попереднім роком в 1,2 раза. В таких умовах домогосподарства, всі члени якого є пенсіонерами, рівень бідності становив 15,6%, для домогосподарств, членами яких є особи, старші за 75 років, – 21,2%. При цьому слід відмітити, що найбільш поширеною відносною бідністю є у сільських домогосподарствах та у домогосподарствах із дітьми.

Масштабне зубожіння демонструє офіційна статистика щодо розподілу пенсіонерів за розміром місячних пенсій. Так серед пенсіонерів, які одержують пенсії в органах Пенсійного фонду, на початок 2016 р., коли середній рівень місячної заробітної плати становив 5 230 грн, отримували пенсію в розмірі не більше 1 500 грн 64% отримувачів, в межах 1 501–3 000 грн – 28%, від 3 001 до 5 000 – 7% та більше 5 000 лише 1,5%.

Ситуація у сфері доходів ускладнюється в результаті поширення впливу інфляційних чинників, що негативно відображаються на купівельній спроможності населення. Динаміка індексу реальної пенсії за віком, наведена в Таблиці 1, свідчить про її значне падіння за останні два роки. Загалом частка споживчих витрат у сукупних витратах населення України зросла з 89,9% у 2010 р. до 92,9% у 2015 р. В структурі грошових витрат домогосподарств, що складаються з осіб непрацездатного віку, частка витрат на продукти харчування наближувалась до 60%, на оплату житла, комунальних продуктів та послуг – більше 10% (це – за умови наявної системи субсидій на оплату житлово-комунальних послуг).

Через низький рівень пенсійних виплат та фінансову обмеженість Пенсійного фонду, що сьогодні не дозволяє швидко рухатися в питанні збільшення пенсій, значна частина пенсіонерів змушені працювати. Офіційна статистика свідчить, що в Україні на початок 2016 р. було зареєстровано 2,35 млн працюючих пенсіонерів. Основними сферами зайнятості людей старшого віку є промисловість, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги. Досить суттєвою є участь осіб похилого віку у трудовій діяльності в особистому селянському господарстві, де праця є виснажливою та далеко не здоров'язберігаючою. Зрозуміло, що основними причинами значної участі

пенсіонерів у трудовій діяльності є економічні, а саме низький рівень пенсійного забезпечення. Але і тут слід відмітити, що нині у зв'язку з нестабільною економічною ситуацією в країні, на виплату пенсій працюючим пенсіонерам залишаються обмеження, а саме: пенсії працюючим пенсіонерам скорочуються на 15% (але не менше прожиткового мінімуму), а деякі групи працюючих пенсіонерів зовсім позбавлені пенсії на час роботи. Таким чином, пенсіонери перетворюються на клас «соціальних ізгоїв», які є відторгнутими з економічної та соціальної сфер. Окрім виключення із економічного життя внаслідок низького рівня життя, спостерігається ексклюзія у доступності соціальних послуг. Зрозуміло, що першою причиною цього є недостатність фінансових коштів, недосконалість державної соціальної політики, що насамперед потребує створення єдиного реєстру споживачів соціальних послуг та постійної їх верифікації. Варто зазначити, що до цієї роботи можна залучати широке коло волонтерських організацій, що дозволить укріпити соціальну згуртованість суспільства та соціальну міжпоколінну відповідальність. Певні досить розповсюджені у світовій практиці інструменти соціальної роботи можуть значно зменшити негативний вплив соціального виключення пенсіонерів.

Для недопущення подальшого зубожіння населення пенсійного віку слід невідкладно вирішити питання збільшення розміру пенсій, зокрема шляхом їх осучаснення та індексації. Щорічний перерахунок раніше призначених пенсій передбачений статтею 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» шляхом збільшення показників середньої заробітної плати в Україні, з якої було сплачено страхові внески. Ці показники мають розраховуватися з урахуванням коефіцієнта, який відповідає не менш ніж 20% показника зростання заробітної плати, з якої власне і сплачено страхові внески, порівняно з попереднім роком. До 2014 р. такий перерахунок здійснювався у березні поточного року (так звана березнева індексація), але наразі другу частину статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» було призупинено до стабілізації економічного становища в Україні.

Компенсація втраченої купівельної спроможності пенсій внаслідок дії інфляційних процесів в Україні має здійснюватись шляхом індексації. Економічні та організаційні основи цієї процедури для підтримання купівельної спроможності населення України в умо-

Наукова аналітика

→ вах зростання цін з метою дотримання встановлених Конституцією України гарантій щодо забезпечення достатнього життєвого рівня населення України прописані в Законі України «Про індексацію грошових доходів населення». Згідно з Законом «підвищення грошових доходів населення у зв'язку з індексацією здійснюється з першого числа місяця, що настає за місяцем, у якому опубліковано індекс споживчих цін. Проте слід відзначити, що така індексація передбачена за наявності коштів у відповідних бюджетах. А оскільки в 2017 р. у Пенсійному фонді України спостерігається дефіцит бюджету у розмірі 71,1 млрд грн, то цього року здійснення індексації пенсій теж не передбачено.

Дійсно, ключовим фактором, що має прямий вплив на стабільні надходження до Пенсійного фонду, залишається рівень оплати праці зайнятих працівників.

Україна довгий час була і залишається найбідні-

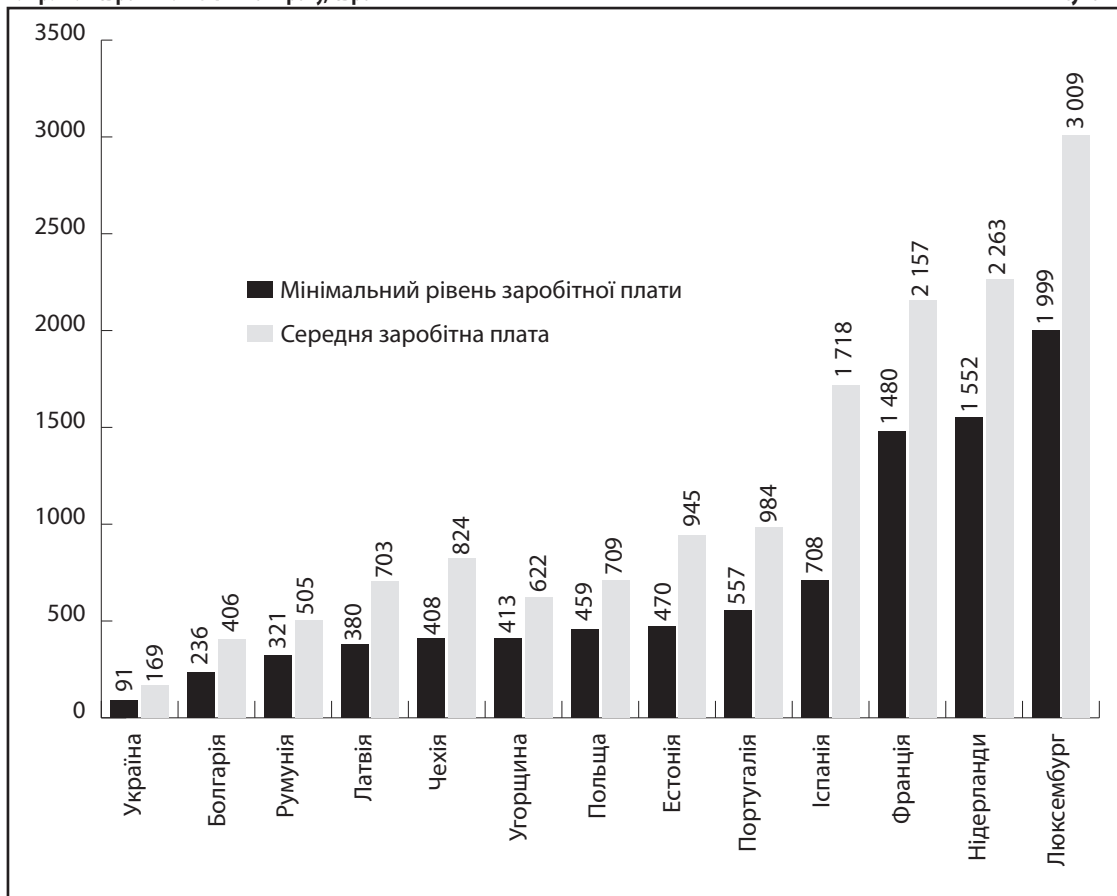
шою державою в Європі, про що свідчать дані, наведені на **Рисунку 2**. Тому суттєве, за номінальним обчисленням вдвічі, підвищення розміру мінімальної заробітної плати сприймається пересічними громадянами як благо, яке має суттєво скоротити бідність та зменшити нерівність у суспільстві.

Але, на жаль, теорія і практика більшості країн свідчить про можливість поширення зворотних тенденцій. З теоретичної точки зору, динаміка мінімальної заробітної плати завжди має розглядатися в контексті та у зв'язку з економічною (загальний попит, зайнятість, інфляція) та соціальною (бідність, нерівність) політикою.

Адміністративне підвищення мінімальної заробітної плати без ув'язки із зростанням продуктивності праці призводить до зростання витрат на робочу силу та собівартості продукції. Відповідно, очікуваною реакцією роботодавців може бути або звільнення

Середній та мінімальний розмір заробітної плати в Україні та країнах Європи на 1 січня 2017 року, євро

Рисунок 2

Джерело: Складено за даними Євростату, Державної служби статистики України та НБУ

найменш продуктивних низькокваліфікованих працівників (а це, насамперед, ті, хто отримує мінімальну заробітну плату), або застосування нестандартних форм зайнятості (неповний робочий день, сезонна, тимчасова, без укладання трудової угоди зайнятості). Поряд з цим, найімовірніше відбуватиметься процес витіснення з ринку підприємств, які використовують низькокваліфіковану і малооплачувану працю, а зростання витрат на створення нових підприємств, звичайно, ускладнює вхід на ринок нових. Саме це ми спостерігаємо перші місяці після підняття розміру мінімальної заробітної плати, відбувається закриття офіційної діяльності малих підприємств, переважно фізичних осіб-підприємців, переведення їх діяльності у неформальний сектор економіки задля економії на витратах на робочу силу.

Ми не заперечуємо необхідності відмови від політики дешевої робочої сили, однак ці кроки повинні мати економічне підґрунтя і не порушувати принцип соціальної справедливості. Але українські реалії засвідчують різноспрямовані тенденції. Держава як учасник соціального діалогу, встановивши мінімальну заробітну плату на рівні 3 200 грн, використала її як фіскальний інструмент, що має поповнити насамперед надходження до соціальних фондів. Відомо, що мінімальна заробітна плата є базовим елементом тарифної системи оплати праці, який забезпечує взаємозв'язок заробітної плати та особистих трудових зусиль працівника, справедливості розподілу результатів виробництва між працівниками. Тоді в цій ситуації держава як роботодавець не виконує власних зобов'язань перед працівниками бюджетної сфери, встановлюючи розмір окладу першого тарифного розряду на рівні 1 600 грн. Це є прикладом не лише порушення принципу соціальної справедливості та декваліфікації праці, такі кроки призводять до втрати залишків довіри до держави та поширення тіншової та неформальної зайнятості, що в свою чергу, ймовірно, не тільки не збільшить, а можливо, і зменшить надходження до Пенсійного фонду. Тому найсуттєвішим ризиком сучасної політики оплати праці та мінімальної заробітної плати є поширення ознак зрівнялівки та звичайно демотивації ефективної праці. Очікуване пенсійне реформування та здійснення осучаснення пенсій можливо матиме ті самі негативні наслідки, оскільки анонсується, що осучаснення торкнеться лише пенсій, розмір яких не перевищує 3 тис. грн. Хочеться вірити, що учасники соціального діалогу, представники громадянського суспільства сприятимуть

викоріненню ознак соціальної несправедливості в системі пенсійного забезпечення та зниженню ризику соціального відторгнення пенсіонерів на узбіччя соціального життя.

Виновки. Пенсійне забезпечення є основною гарантією матеріального забезпечення непрацездатних громадян і для непрацездатних осіб похилого віку фактично пенсія стає джерелом їх існування. Встановлення справедливої винагороди за працю лежить в площині основної вимоги соціальної справедливості, що полягає у встановленні функціональної залежності між тим, що окрема людина чи інший соціальний суб'єкт дає суспільству, і тим, що даний суб'єкт отримує від суспільства. Дотримання цього принципу сприяє формуванню у населення впевненості в тому, що зайнятість не тільки гарантує захист від бідності і відкриває реальні соціальні перспективи для всіх зацікавлених.

На жаль, здійснювані реформи пенсійної системи в Україні за більш ніж десятирічний період не дозволили подолати кризу пенсійного забезпечення та сформувати ефективний механізм її функціонування.

В умовах збереження колосального навантаження на пенсійну систему в силу обмеження фінансових ресурсів та поглиблення демографічної кризи постає питання щодо пошуку нових підходів до вирішення завдань розвитку пенсійної системи та формування механізмів для забезпечення стійкого функціонування пенсійної системи. У цьому контексті дії мають бути спрямовані на:

- формування достатніх обсягів фінансових ресурсів пенсійної системи та забезпечення достатнього рівня її фінансової стійкості;
- підвищення рівня пенсійного забезпечення та подолання бідності серед пенсіонерів;
- посилення страхових принципів надання трудових пенсій;
- диверсифікацію джерел фінансування системи пенсійного страхування і створення умов для формування пенсійних прав застрахованих осіб в необхідному обсязі.

Варто зазначити, що основним потенційним джерелом для збільшення надходжень до бюджету ПФУ в найближчій перспективі є: стабільне функціонування економіки, реформування сфери оплати праці (відновлення її мотивуючої та стимулюючої функцій), детінізація доходів та створення сприятливих умов для повернення трудових мігрантів, а це в свою чергу можливо за умови формування здорового підприємницького клімату в країні. ■